

Голка (скорочено)

Олекса Стороженко

У оповіданні розповідається про магната Потоцького, що колись жив у Тульчині. Потоцький був немилосердний до всього люду, а найгірше до жидів. Змушував він жидів кидати розпечені каміці у kota, міг замордувати бідну людину до полусмерті.

Раз вистрелив він жида — не свого, а другого якогось пана (дав жидові дукат та й каже: "Лізь лишень на вербу та кукай". Жид зліз, тільки кукнув раз, вдруге, а Потоцький застрелив його). Пан того жида і розсердився за це на Потоцького: "Як,— каже,— ти осміливсь вистрелити мого жида? Хіба у тебе мало своїх?" Бачите, вступився за чоловіка!.. Так Потоцький звелів накласти цілісіньку хуру жидів, одписавши: "Не сердься, голубчику, от тобі за одного цілу копу посилаю!"

Міг Потоцький, вночі повертаючись з полювання, запалить слободу, щоб видно було йому дорогу.

Раз сподобалась Потоцькому гарна молодиця, але на його залицяння вона не відповідала, то він наказав намалювати її портрет, а її вбив.

Коло одного маєтку Потоцького, жив з жінкою, з дітьми небагатий шляхтич, пан Кондратович. Мав він кілька моргів земельки, фольварочок, добре працював. Розсердився на його за щось економ того маєтку, пан Тридурський, і вигнав Кондратовича з жінкою і дітьми із власної хати.

Кондратович осідлав коника й поїхав собі в Тульчин до Потоцького, щоб той допоміг йому.

Не доїжджаючи до Тульчина, Кондратович побачив поїзд Потоцького і зрадів, сподіваючись, що пан його вислухає і накаже повернути майно.

Потоцький підскочив до Кондратовича і запитав чи має він голку. Кондратович здивувався такому питанню і не знав, що відповісти. Тоді Потоцький розсердився і знову запитав чи має він голку.

— Нема, ясновельможний пане,— одмовив Кондратович.

— ... я грабя Потоцький, коронний гетьман, над панамі пан, мам сто городів, і в мене є голка, щоб часом, як розірветься, зашить, а ти — ланець, безштанько, і в тебе нема?..

Наказав Потоцький своїм людям побити Кондратовича, а сам каже:

— Отак дурнів вчать та на розум наводять! Отак і ти вчи і лупи їх власною моєю рукою!

Так не пощастило Кондратовичу, думав знайти правий суд, а знайшов люту кару. Заплакав сердешний і поїхав у Тульчин до свого родича, що служив у Потоцького конюшим. Приїхавши, розказав йому все, як було, як його Тридурський пограбував, як Потоцький одчухрав.

І вирішив Кондратович, за всяку ціну, віддячити Потоцькому. А родич дав йому таку пораду: "щосуботи Потоцький переодягається старцем і ходить в капличку в

парку, щоб відмолити у Почаївської богоматері гріхи, що за тиждень назбираються. Там його можна зустріти і зробити, що хочеться."

Кондратович зрадів і вигадав, що йому робити. Взяв він малахай і біля каплички став чекати Потоцького. На світанку бачить іде Потоцький, обірваний та обшарпаний, з торбою через плече. Кондратович і дух притаїв, а Потоцький зайшов у капличку і став молитися. Кондратович теж зайшов до каплички і почав молитися за пана Потоцького, який дурнів, вчить і до розуму доводить!

Потоцький уважно слухає і радіє, бо впізнав він Кондратовича, якого вчора наказав побити.

Потім Кондратович запитує старця, чи має той голку?

— Німа, вельможний пане,— одповів Потоцький, а сам мерщій до дверей, думає: "От собі на лихо навчив чоловіка. Щоб не задав він мені такої прочуханки, як я йому вчора".

— Німа! — крикнув Кондратович і давай Потоцького шмагать малахаєм: "Отак батько наш Потоцький звелів дурнів вчить та на розум наводить! Не я тебе б'ю, а б'є власна його рука!" Вдовольнивши серце й душу, Кондратович плюнув на Потоцького та й пішов собі до родича.

Родич порадив Кондратовичу тікати, але той тікати не збирався, бо сам Потоцький велів йому дурнів вчить.

Того дня Потоцького ніхто не бачив, служниця сказала, що він застудився. А на наступний день Потоцький викликав Кондратовича в свій палац.

Потоцький пересвідчився, що Кондратович тепер уже має голку, і запитав чи не вчив він дурнів?

Кондратович розповів, що в капличці відшмагав старця, який тепер довго буде згадувати про голку. І розповів Кондратович про те як його Тридурський відібрав у нього майно. Потоцький написав указ, щоб економ все повернув Кондратовичу.

Кондратович подякував гетьману, поцілував полу його кунтуша і пішов у контору.

Економ був здивований, адже такої щедрості від Потоцького ніколи не бачив. Впридачу до землі пан наказав дати утроє більше, і ще двісті дукатів!

— Так тобі жаль чужих грошей, а не жаль чужої спини? Позавчора Потоцький всипав мені двісті канчуків, а сьогодні одсипав двісті дукатів: так покуштуй перше канчуків, та тоді вже і завидуй ласці його ясновельможності.

Забравши гроші і розказ до пана Тридурського, Кондратович подякував родича за пораду і поїхав щасливий додому.

Через тиждень пан Тридурський з'явився до Потоцького. Тридурський скаржився, що Кондратович шмагав його канчуками за те, що він не має голки. Та ще й говорив: "Отак батько наш Потоцький звелів дурнів вчить та на розум наводить! Не я тебе б'ю, а б'є його власна рука!"

Пан Тридурський думав, що Потоцький, почувши се, розлютиться і звелить повісити Кондратовича, а Потоцький регоче собі, аж за живіт береться. Потоцький наказав Тридурському повернувшись в маєток дати Кондратовичу сто дукатів за те, що він

добрий учень.

Пан Тридурський було сперечався, так куди! Потоцького не переспориш: що він раз сказав, то так і буде.

Довго втішались тією голкою. Далась вона не одному взнаки, не одного шпигнула. А жалуваться до Потоцького хоч не ходи: посміється і ще й грошей дасть тому, хто бив.